

การเล่าเรื่องแบบทรานส์มีเดียในการคัดค้านโครงการก่อสร้าง เขื่อนแม่วงก์

Transmedia Storytelling in the Protest Against the Mae Wong Dam Project*

มรรยาท อัครจันทโชติ** Munyat Akarachantachote**
ดวงกมลชาติประเสริฐ*** Duangkamol Chartprasert***

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณลักษณะของการเล่าเรื่องแบบทรานส์มีเดียในการคัดค้านโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์ และผลของการเล่าเรื่องที่ทำให้คนเกิดความผูกพันร่วมในประเด็นดังกล่าว โดยอาศัยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร การวิเคราะห์ตัวบท และการสัมภาษณ์เชิงลึก

*บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของดัชนีพันธะเรื่องการเล่าเรื่องแบบทรานส์มีเดียกับการสร้างความผูกพันร่วมในการสื่อสารประเด็นทางสังคม ทั้งนี้ ผู้เขียนใช้คำทับศัพท์ว่าทรานส์มีเดีย เพื่อให้ไม่สับสนกับคำว่า Cross media ซึ่งถูกแปลว่าข้ามสื่อ โดยก่อนหน้านี้ ผู้เขียนเคยแปล Transmedia ว่าข้ามพันสื่อ (มรรยาท อัครจันทโชติ, 2557) แต่เนื่องจากคำดังกล่าวยังไม่เป็นที่ยอมรับแพร่หลาย และอาจก่อให้เกิดความสับสน จึงเลือกใช้คำทับศัพท์แทน

**นิสิตระดับปริญญาเอก สาขาวิชานิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และผู้ช่วยศาสตราจารย์
ประจักษ์ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท เขตปทุมวัน
กรุงเทพมหานคร 10330 ช่องทางการติดต่อ: muya_p@yahoo.com

**Ph.D. Candidate and Assistant Professor of Communication Arts at Faculty of Communication Arts,
Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand Email: muya_p@yahoo.com

***ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจักษ์ภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 10330 ช่องทางการติดต่อ: duangkamol.c@chula.ac.th

***Assistant Professor of Communication Arts at Faculty of Communication Arts,
Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand Email : duangkamol.c@chula.ac.th

ผลการศึกษาพบว่า การสื่อสารของมูลนิธิสืบนาคะเสถียรในช่วงกิจกรรมเดินเท้า 13 วันแอมวังก์-กรุงเทพฯ สอดคล้องกับแนวคิดการเล่าเรื่องแบบทรานส์มีเดีย ซึ่งนอกจากจะเป็นการเล่าเรื่องหลายเรื่องผ่านสื่อหลายแพลตฟอร์มแล้ว ยังทำให้ผู้รับสารเกิดความผูกพันร่วมจนเข้ามาเป็นผู้ร่วมเล่าเรื่องเพื่อขับเคลื่อนขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ด้วย ทั้งนี้ มีการออกแบบให้กิจกรรมเดินเท้าเป็นแพลตฟอร์มศูนย์กลางของการเล่าเรื่อง และใช้เฟสบุ๊กแฟนเพจของศศิน เฉลิมลาภ เป็นแพลตฟอร์มสนับสนุนหลัก กลวิธีสำคัญที่ใช้ในการเล่า คือ การสร้างความใกล้ชิด การสร้างตัวละครคู่ขัดแย้ง และเน้นเนื้อหาเชิงอารมณ์

อย่างไรก็ตาม การเล่าเรื่องแบบทรานส์มีเดียในโครงการนี้ ยังไม่ได้ถูกออกแบบอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ ความผูกพันร่วมของคนไทยในประเด็นดังกล่าวกลับหายไปในเวลาไม่นาน เนื่องจากปัจจัยด้านความต่อเนื่องของการสื่อสาร แนวทางการทำงานของมูลนิธิสืบนาคะเสถียรที่ละเลยกลุ่มอาสาสมัคร และสถานการณ์ความรุนแรงทางการเมือง

คำสำคัญ: การเล่าเรื่องแบบทรานส์มีเดีย / เชื่อมแอมวังก์ / ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่

Abstract

This research article aimed to study attributes of transmedia storytelling in the context of the protest against the Mae Wong Dam project, and the contributing role which transmedia storytelling plays in engaging people with this social issue. Qualitative methodology including documentary research, textual analysis, and in-depth interviews were used as research methods.

The research findings show that the communication of the Seub Nakhasathien Foundation during the activities of a 13-day walking protest campaign against the Mae Wong Dam project can be explained within the framework of Transmedia Storytelling Theory. The technique of telling many stories across multiple media platforms can create the audience engagement as prosumer or co-creator of storyworld. In this way, this social mobilization campaign can be regarded as a new social movement. The walking protest campaign against Mae Wong Dam was designed as a central media platform, while the facebook fanpage “Sasin Chalermklarp” was utilized as a main support platform. The key strategies in the storytelling of this campaign included building a close relationship, creating hero and protagonist characters, and placing emphasis on emotional content.

However, the transmedia storytelling of this social campaign was not systematically designed. The engagement power of people

in relation to this social issues decreased over time due to a lack of communication continuity, the Seub Nakhasathien Foundation's neglect of voluntary groups, and the problematic political situation.

Keywords: Transmedia storytelling / Mae Wong Dam / New social movement

บทนำ

การเล่าเรื่องแบบทรานส์มีเดีย

สภาพภูมิทัศน์สื่อยุคปัจจุบันเต็มไปด้วยแพลตฟอร์มสื่อต่าง ๆ มากมาย พฤติกรรมผู้ใช้สื่อเองก็แปรเปลี่ยนไป จากผู้รับสารที่นิ่งเฉย (passive audience) ไปสู่การเป็นผู้ใช้สื่อเชิงรุก (active user) ที่มุ่งเสาะแสวงหาข้อมูลข่าวสารเพื่อสนองความต้องการของตนเองทุกที่ทุกเวลา อีกทั้งยังมีความสามารถในการผลิตสื่อด้วยตนเองด้วย ผู้ผลิตสื่อจึงต้องปรับตัวเพื่อหาแนวทางการออกแบบสื่อที่จะทำให้การสื่อสารนั้นเกิดประสิทธิผลดังที่ตั้งใจไว้

แนวคิดหนึ่งที่ปรากฏขึ้นและเป็นที่น่าสนใจในวงกว้าง คือ “การเล่าเรื่องแบบทรานส์มีเดีย” (Transmedia storytelling) ซึ่งเสนอโดย Jenkins (2003) แม้ว่าก่อนหน้านี้นี้ Kinder (1991) เคยใช้คำว่า “สัมพันธภาพแบบทรานส์มีเดีย” (Transmedia intertextuality) มาก่อนในงานวิจัย โดยหมายความว่า การขยายต่อยอดสินค้าเพื่อสร้างผลกำไรในกรอบทางธุรกิจ แต่ Jenkins อธิบายว่า ทรานส์มีเดียที่เขาใช้มีความหมายที่แตกต่างออกไป กล่าวคือ มิได้มองแค่การใช้สื่อหลากหลาย แต่เขาเน้นที่ “การเล่าเรื่องหลายเรื่องผ่านสื่อหลายแพลตฟอร์ม เรื่องเล่าย่อยในแต่ละแพลตฟอร์มสื่อมีความแตกต่างกัน เป็นอิสระต่อกัน แต่เชื่อมโยงอยู่ภายใต้โลกของเรื่องเล่าใหญ่ (Storyworld) เดียวกัน” เป็นการออกแบบสารที่สอดคล้องกับจุดแข็งของแต่ละแพลตฟอร์มสื่อ โดยมีเป้าหมายให้สามารถเข้าถึงผู้ใช้สื่อทุกที่ทุกเวลา และสอดคล้องกับความสนใจของผู้ใช้สื่อที่หลากหลาย อันนำไปสู่การเกิดความผูกพันร่วม (Engagement) ของผู้ใช้สื่อกับโลกของเรื่องเล่านั้น และทำให้ผู้ใช้สื่อเข้ามาเป็นผู้ร่วมผลิตเรื่องเล่าด้วย (Prosumer – producer + consumer)

ความผูกพันร่วมในกรณีนี้ หมายถึง ความสัมพันธ์ระดับเข้มข้นที่บุคคลมีต่อบทบาทในเรื่องเล่า มีต่อผู้เล่าเรื่อง และมีต่อผู้รับสารด้วยกัน ซึ่งเกิดจากการที่บุคคลมีความสามารถในการอ่านทำความเข้าใจต่อบท และใช้เวลากับเรื่องเล่าอย่างต่อเนื่อง จนทำให้มีความรู้สึกร่วมไปกับเรื่องเล่าและผู้เล่าเรื่อง ที่สำคัญคือ มีกิจกรรมการสื่อสารไปยังบุคคลอื่น ๆ เพิ่มเติม โดยเป็นกิจกรรมที่ริเริ่มทำด้วยตนเอง และขยายหรือต่อยอดจากเรื่องเล่าในต่อบทเดิมที่เขาได้รับ ทำให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างเรื่องเล่ากับประสบการณ์ในโลกจริงของบุคคลนั้น (Russell & Puto, 1999; Jenkins, 2006; Graves, 2011)

ทั้งนี้ หากผู้รับสารเข้าไปเกี่ยวข้องกับ (Interactivity) กับเรื่องเล่าที่ถูกขับเคลื่อนโดยผู้ผลิตสื่อ (Author-driven) ไม่ใช่ขับเคลื่อนด้วยตัวผู้ใช้สื่อเอง (User-driven) ผู้ใช้สื่อนั้นก็จะกลายเป็นเพียงผู้เข้าร่วมกิจกรรม ไม่ใช่ผู้ร่วมเล่าเรื่อง เพราะยังคงเข้าไปอยู่ในโครงสร้างต่อบทของเรื่องเล่าเดิม มิใช่ผลิตเนื้อหาใหม่ (Beddows, 2012)

ปัจจุบันนี้ ดูเหมือนว่าการเล่าเรื่องแบบทรานส์มีเดียจะถูกนำไปใช้เพื่อหวังผลทางการตลาดในโลกอุตสาหกรรมทุนนิยมเสียมาก ไม่ว่าจะเป็นการกระตุ้นให้ผู้บริโภคอุดหนุนสินค้า รวมไปถึงการอาศัยความรัก ความหลงใหลของเหล่าแฟนดอมมาเป็นเครื่องมือทางการตลาด (Martens, 2011) แต่ผู้เขียนก็เห็นว่าเราสามารถนำการเล่าเรื่องแบบทรานส์มีเดียไปใช้เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้เช่นกัน เป็นการแปลงความผูกพันร่วมที่ผู้บริโภคมีต่อสินค้า หรือแฟนดอมมีต่อเรื่องเล่าที่เขารัก มาเป็นคนที่สังคมมีความผูกพันร่วมต่อประเด็นทางสังคม จนเกิดเป็นพลังที่จะร่วมกันเปลี่ยนแปลงและแก้ไขปัญหาทางสังคม

การเล่าเรื่องแบบทรานส์มีเดียกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม คือ การรวมกลุ่มเพื่อกระทำการร่วม (Collective action) ในการเปลี่ยนสังคม รูปแบบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมีพัฒนาการมาเรื่อยๆ จนช่วงทศวรรษ 1970 จึงมีการเสนอแนวคิดเรื่อง “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่” (New social movement) ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของภาคประชาชนที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคม หลุดพ้นจากการครอบงำและระบบตลาด เพื่อสร้างกติกาและกฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการดำรงชีวิต โดยไม่หวังพึ่งอำนาจรัฐในการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่จะเกิดขึ้นได้ ประชาชนต้องมีความเป็นพลเมือง รู้สึกมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนประเด็นทางสังคม มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม และมองเห็นพลังของคนทุกคนที่สามารถเปลี่ยนแปลงและแก้ไขปัญหาทางสังคมได้ โดยไม่ปล่อยให้เป็นเรื่องของนักการเมือง หรือรัฐบาลเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ผาสุก พงษ์ไพจิตร (2543) มองว่า อาจเป็นเรื่องยากที่จะเกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ในเมืองไทย เนื่องจากคนไทยจำนวนมากยังยอมให้ผู้มีอำนาจเด็ดขาดสูงสุด และมีทัศนคติว่ารัฐมีบทบาทหน้าที่ในการจัดการปัญหาต่างๆ ในสังคม ประชาชนทั่วไปไม่จำเป็นต้องเข้าไปมีส่วนร่วม

ปัญหาการขาดจิตสำนึกร่วมในประเด็นทางสังคมของคนไทยนั้น นอกจากจะเป็นเพราะวัฒนธรรมแบบรวมศูนย์อำนาจที่ฝังรากลึกในสังคมไทยมายาวนานแล้ว ส่วนหนึ่งเป็นเพราะคนไทยจำนวนมากยังมีความคิดแบบแยกส่วน ไม่เห็นความเชื่อมโยงของประเด็นปัญหาทางสังคมว่ามี

ผลกระทบต่อตนเอง ดังที่ กาญจนา แก้วเทพ (2552) อธิบายว่า คนไทยจำนวนมากรับรู้ข่าวสาร (Information) แต่ไม่เกิดความรู้หรือความเข้าใจ (Understanding / Knowledge) เช่น คนกรุงเทพฯรับรู้เรื่องการลักลอบทำลายป่าไม้ที่ภาคเหนือ แต่ไม่เชื่อมโยงถึงวิถีชีวิตของคนกรุงเทพฯ ทำให้คนกรุงเทพฯ เป็นเพียงผู้รับสารที่เฉย

นอกจากนี้ มานะ ตริยาภิวัฒน์ (2557) ยังได้แสดงทัศนะไว้ด้วยว่า กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน และกลุ่มองค์กรประชาสังคมต่าง ๆ ในประเทศไทย ยังเน้นให้ข้อมูลข่าวสารในแนวตั้งทิศทางเดียวมากกว่าสร้างการมีส่วนร่วม อีกทั้งยังขาดยุทธศาสตร์การสื่อสารที่หลากหลาย เน้นสื่อสารประเด็นในเชิงหน้าที่ (Functional approach) มากกว่าเชิงอารมณ์ (Emotional approach)

จะเห็นได้ว่าการสื่อสารประเด็นทางสังคมในเมืองไทยที่ไม่สามารถสร้างขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ที่เกิดพลังได้ อาจเป็นเพราะการขาดกลยุทธ์ทางการสื่อสาร การใช้สื่อที่ไม่หลากหลาย และการเล่าเรื่องรูปแบบเดียว ซึ่งทำให้การสื่อสารนั้นไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายในสังคมได้ ทำให้คนในสังคมมองไม่เห็นผลกระทบของปัญหาที่มีต่อตนเอง หรือไม่ตระหนักถึงพลังของตนเองที่สามารถร่วมเปลี่ยนแปลงสังคมได้

การเล่าเรื่องแบบทรานส์มีเดีย ซึ่งเป็นการสื่อสารที่ใช้การเล่าเรื่องผ่านช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย ออกแบบการเล่าเรื่องในแต่ละสื่อที่แตกต่างกัน เพื่อเน้นสร้างความรู้สึกร่วมของผู้คนที่แตกต่างกัน และกระตุ้นให้ผู้ใช้สื่อร่วมเป็นผู้สื่อสารขยายผลต่อไป จึงเป็นรูปแบบการสื่อสารที่ผู้เขียนคิดว่าน่าจะทำให้ผู้คนในสังคมเกิดความเข้าใจและรู้สึกมีส่วนร่วมไปกับประเด็น

ทางสังคม จนลุกขึ้นมาช่วยสื่อสารเพื่อขับเคลื่อนประเด็นทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ได้

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้เขียนเลือกการคัดค้านโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์ในช่วงของการจัดกิจกรรมเดินเท้าแม่วงก์-กรุงเทพฯ ในปี 2556 เป็นกรณีศึกษา เนื่องจากการรณรงค์ดังกล่าวมีประวัติการต่อสู้มายาวนาน ด้วยเพราะมีข้อโต้แย้งจากนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมว่า เป็นโครงการที่ไม่คุ้มค่า และยังเป็นการทำลายป่าต้นน้ำ ทำลายระบบนิเวศ ทำลายแหล่งที่อยู่ของสัตว์ป่า และส่งผลกระทบต่อผืนป่าตะวันตกทุ่งใหญ่นันทวยขาแข้ง ซึ่งเป็นป่ามรดกโลก ผู้เขียนสนใจว่าที่ผ่านมา มีจำนวนผู้ร่วมขบวนการคัดค้านไม่มากนัก แต่ภายหลังจากเกิดมหาอุทกภัยครั้งใหญ่ในประเทศไทย พ.ศ.2554 การสื่อสารของมูลนิธิสืบนาคะเสถียร ภายใต้ผู้นำคนสำคัญคือ นายศศิน เฉลิมลาภ เลขาธิการมูลนิธิสืบนาคะเสถียร กลับทำให้เกิดการรวมพลังครั้งใหญ่ของคนในสังคมเพื่อต่อต้านการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์ จนทำให้รัฐบาลต้องชะลอเพื่อทบทวนโครงการก่อน การศึกษาครั้งนี้จึงน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการออกแบบการสื่อสารเพื่อสร้างความผูกพันร่วมของคนไทยในการสื่อสารประเด็นทางสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณลักษณะของการเล่าเรื่องแบบทรานส์มีเดียในการคัดค้านโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์
2. เพื่อวิเคราะห์ผลของการเล่าเรื่องที่มีต่อการสร้างความผูกพันร่วมในการคัดค้านโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์

วิธีการวิจัย

งานศึกษานี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอาศัยการวิจัยเอกสาร (Documentary research) การวิเคราะห์ตัวบท (Textual analysis) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยรวบรวมสื่อและเอกสารระหว่าง พ.ศ. 2555–2559 และใช้กรอบแนวคิด ทฤษฎีในการวิเคราะห์และอภิปรายผล ดังนี้

1. ทฤษฎีการเล่าเรื่อง (Narrative theory) และแนวคิดการเล่าเรื่องแบบทรานส์มีเดีย (Transmedia storytelling) ใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์คุณลักษณะของการเล่าเรื่อง

2. แนวคิดเรื่องความผูกพันร่วมในการสื่อสาร (Engagement with communication) และขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ (New social movement) ใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ผลของการเล่าเรื่องที่มีต่อการสร้างความผูกพันร่วมที่มีต่อประเด็นทางสังคม

ผลการวิจัย

คุณลักษณะของเรื่องเล่าในสื่อเพื่อขับเคลื่อนการคัดค้านโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์

1. แพลตฟอร์มสื่อที่ใช้

มีการใช้สื่อทั้งสื่อออนไลน์ สื่อออฟไลน์ สื่อบุคคล สื่อวัตถุ และสื่อมวลชน โดยมีคุณลักษณะดังนี้

1.1 สื่อในนามมูลนิธิสืบนาคะเสถียร และเครือข่ายองค์กรด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่

- เว็บไซต์ สื่อโซเชียลมีเดียของมูลนิธิฯ สิ่งพิมพ์ E-book การยื่นหนังสือต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การจัดเสวนาทางวิชาการ : แพลตฟอร์มเหล่านี้แสดงข้อมูลเหตุผลและความจำเป็นที่ต้องคัดค้านโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์อย่างละเอียด ใช้วิธีการนำเสนอแบบผลิตซ้ำในหลายแพลตฟอร์ม หรือแสดงลิงก์ข้อมูลซึ่งกันและกัน

- ไปสเตอร์ สติกเกอร์ : เน้นการออกแบบที่สะดุดตา และแจกจ่ายอย่างกว้างขวาง เพื่อให้คนทั่วไปสามารถนำไปเผยแพร่เพื่อแสดงถึงการมีส่วนร่วมคัดค้านโครงการ

- กิจกรรมการเดินเท้า 13 วันแม่วงก์-กรุงเทพฯ และกิจกรรมพิเศษอื่นๆ เช่น ทอล์คโชว์ แสดงดนตรี : แพลตฟอร์มนี้เน้นสร้างการมีส่วนร่วมของคนทั่วไปในโลกออนไลน์ และยังแสดงพลังให้ภาครัฐได้เห็นว่ามีประชาชนเข้าร่วมสนับสนุนมากเพียงใด

1.2 สื่อในนามศศิน เฉลิมลาภ ได้แก่ กิจกรรมการเดินเท้า เฟสบุ๊กส่วนตัวและเฟสบุ๊กแฟนเพจ Sasin Chalermarp หนังสือบันทึก 13 วันเดินเท้าคัดค้าน EHA เขื่อนแม่วงก์ : แพลตฟอร์มนี้ เน้นการสื่อสารระหว่างศศิน เฉลิมลาภกับบุคคลทั่วไป ด้วยรูปแบบการบอกเล่าเรื่องราว ประสบการณ์ แสดงความเห็น หรือลงภาพถ่ายเพื่อสร้างความรู้สึกร่วม ไม่นำเสนอ มีเพียงข้อความอธิบายสั้น ๆ และใส่ลิงก์ให้ผู้ที่สนใจเข้าไปอ่านเพิ่มเติมในแพลตฟอร์มอื่น

1.3 สื่อกระแสหลัก ได้แก่ ข่าว บทความ รายงานพิเศษ รายการสารคดีโทรทัศน์ “คนค้นคน” : แพลตฟอร์มสื่อในส่วนข่าวและรายการพิเศษเกี่ยวกับกิจกรรม จะเป็นการรายงานเหตุการณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้นทำให้คนทั่วไปได้รับทราบข้อมูล แต่ในส่วนของการรายการ “คนค้นคน” จะทำให้เห็น

ถึงตัวตนของศศิณ เฉลิมลามาก ซึ่งช่วยสนับสนุนให้คนเข้ามาร่วมสนับสนุนการเดินเท้าของศศิณ เฉลิมลามากขึ้น

1.4 สื่อในนามกลุ่มอาสาสมัครและบุคคลทั่วไป เช่น เฟสบุ๊กแฟนเพจ “กลุ่มคนสนับสนุนอ.ศศิณ” เฟสบุ๊กแฟนเพจ “นิสิตจุฬาฯคัดค้านเขื่อนแม่วงก์” อินโฟกราฟิกเรื่อง “รู้แน่ แม่วงก์” โดยกลุ่มรู้สู้ Flood วิดีโออินโฟกราฟิก “ความจริงของการสร้างเขื่อนแม่วงก์” โดยชมรมอนุรักษัธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม มศว กิจกรรมหน้ากากเสื้อโคร่งโดยกลุ่มเครือข่ายเยาวชนตลอดจนสื่อโซเชียลมีเดียของบุคคลผู้มีชื่อเสียง และบุคคลทั่วไปที่มาร่วมเล่าเรื่องผ่านรูปแบบต่าง ๆ เช่น บทเพลง บทกวี เล่าเรื่องในเว็บบล็อก ตั้งกระทู้พันทิป ฯลฯ และที่สำคัญ คือ กลุ่ม Green Move Thailand ซึ่งรวมกลุ่มอาสาสมัครกันเอง ตั้งหัวข้อใน change.org และจัดกิจกรรมต่อเนื่อง คือ เดิน-ยื่น-หยุด เขื่อนแม่วงก์ เป็นต้น ซึ่งสื่อจากกลุ่มอาสาสมัครและบุคคลทั่วไปเหล่านี้ช่วยให้เกิดการกระจายของเรื่องเล่า และเชิญชวนผู้คนให้เข้ามาร่วมคัดค้านโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์มากขึ้น

ภาพที่ 1 ตัวอย่างสื่อในการคัดค้านโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์

2. ผู้เล่าเรื่อง

แม้ประเทศไทยจะมีการคัดค้านการก่อสร้างเขื่อนหลายแห่งมาอย่างยาวนาน แต่ในเดือนกันยายน 2556 กลับเกิดปรากฏการณ์รวมพลังการต่อต้านโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์ครั้งใหญ่ และที่สำคัญ สามารถรวมพลังคนเมืองให้เข้าร่วมกระบวนการคัดค้านด้วย ซึ่งหากจะวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ผู้เขียนจำเป็นต้องอธิบายเชื่อมโยงไปถึงเหตุการณ์ก่อนหน้านี้นั้นก็คือ เหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ประเทศไทย พ.ศ.2554

มหาอุทกภัยของไทย พ.ศ.2554 ได้ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างมากต่อประเทศ และทำให้ประชาชนจำนวนมากลดความเชื่อมั่นที่มีต่อรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ในช่วงเวลานั้น ชื่อของนายศศิน เฉลิมลาภ เลขานุการมูลนิธิสืบนาคะเสถียร ได้เริ่มเป็นที่รู้จัก ด้วยปรากฏภาพเป็นผู้เชี่ยวชาญวิเคราะห์สถานการณ์น้ำผ่านสื่อโทรทัศน์หลายช่อง และทำให้หลายคนเข้าไปติดตามข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับน้ำท่วมจากเฟสบุ๊กของนายศศิน เฉลิมลาภ เป็นหลักแทนข้อมูลข่าวสารจากทางรัฐบาล จากที่เคยมีเพื่อนในเฟสบุ๊กห้าพันคน ในช่วงเวลาเพียงหนึ่งเดือนกลายเป็นมีทั้งเพื่อนในเฟสบุ๊กหลัก และผู้ติดตามในแฟนเพจ รวมกันประมาณหนึ่งแสนคน (ศศิน เฉลิมลาภ, 2557)

ดังนั้น แม้เหตุการณ์น้ำท่วมจะผ่านไป แต่ผู้คนจำนวนมากยังคงติดตามข่าวสารจากเฟสบุ๊กของศศิน เฉลิมลาภ อย่างต่อเนื่อง ด้วยยังคงเกรงว่าเหตุการณ์น้ำท่วมจะกลับมาอีกครั้ง และเมื่อคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบให้ดำเนินโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์ เมื่อวันที่ 10 เมษายน พ.ศ.2555 ทางมูลนิธิสืบนาคะเสถียร และเครือข่ายด้านสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ นำโดยนายศศิน เฉลิมลาภ จึงเคลื่อนไหวกครั้งใหญ่เพื่อรณรงค์คัดค้าน

นอกจากผู้เล่าเรื่องที่เป็นเจ้าของประเด็นขับเคลื่อนแล้ว การเคลื่อนไหวของสังคมในครั้งนี้อาจมีอาสาสมัครเข้ามาเป็นผู้ร่วมเล่าเรื่องผ่านช่องทางต่าง ๆ อีกมากมาย เช่น กลุ่มนิสิตนักศึกษา กลุ่มศิลปิน ประชาชนทั่วไป รวมถึงอาสาสมัครกลุ่ม Green Move Thailand ด้วย

กลุ่ม Green Move Thailand เป็นกลุ่มอาสาสมัครที่รวมตัวกันจากหลากหลายอาชีพ หลายคนเกิดจากการทำงานอาสาสมัครร่วมกันระหว่างเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ประเทศไทย และเมื่อพวกเขาได้รับทราบข่าวจากสื่อเรื่องการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์เพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วม ในขณะที่มีกระแสต่อต้านว่าโครงการดังกล่าวจะกลับยิ่งสร้างปัญหาเรื่องน้ำให้ประเทศไทย ทำให้พวกเขาเริ่มหาข้อมูลที่ต้องมาพูดคุยและแชร์กันในโซเชียลมีเดีย และทำให้พวกเขาตัดสินใจไม่เห็นด้วยกับโครงการก่อสร้างเขื่อนดังกล่าว และนำไปสู่การรวมกันเป็นกลุ่มอาสาสมัคร Green Move Thailand ที่เข้าร่วมจัดกิจกรรมในเขตกรุงเทพฯ เพิ่มเติม ภายหลังจากที่ศศิน เฉลิมลาภ เดินทางมาถึงกรุงเทพฯ แล้ว เช่น โครงการ “เดิน-ปั่น-หยุด เขื่อนแม่วงก์” รวมถึงเป็นกลุ่มที่ตั้งหัวขัอรณรงค์เรื่องนี้ใน change.org ด้วย

3. มุมมองที่ใช้ในการเล่าเรื่อง

มุมมองที่ใช้ในการเล่าเรื่องต่าง ๆ ในการรณรงค์ครั้งนี้ มีทั้งมุมมองแบบเป็นกลาง ในกรณีการนำเสนอข้อมูลเชิงวิชาการ โดยเป็นการนำเสนอเฉพาะข้อมูลข้อเท็จจริง เช่น ในช่วงแรกของเว็บไซต์มูลนิธิฯ มุมมองแบบบุรุษที่ 3 (คนวงนอก) ในการแสดงทัศนะ เช่น การนำเสนอความเห็นในสื่อโซเชียลมีเดียของผู้มีชื่อเสียง หรือคนทั่วไป และมุมมองแบบบุรุษที่ 1 (คนวงใน) เช่น การบันทึกเรื่องราวตลอดการเดินทางในเพจของศศิน เฉลิมลาภ หรือการเขียนเล่าประสบการณ์ในการร่วมกิจกรรมของบุคคลทั่วไปผ่านเว็บ

บล็อก เป็นต้น ซึ่งทำให้ผู้รับสื่อรู้สึกใกล้ชิดกับเรื่องเล่า สร้างอารมณ์ ความรู้สึกไปกับเรื่องได้มากขึ้น

4. ที่มาของเรื่อง และรูปแบบในการนำเสนอ

เรื่องเล่าทั้งหมดใช้เรื่องจริง ไม่มีเรื่องแต่ง แต่ถูกเล่าเรื่องย่อยที่แตกต่างกัน เช่น เรื่องเล่าของเสือโคร่ง เรื่องเล่าของผีเสื้อ เรื่องเล่าถึงผลกระทบที่จะเกิด เรื่องเล่าของคนกับป่า ฯลฯ ผ่านรูปแบบการนำเสนอที่หลากหลาย เช่น บทความวิชาการ บันทึกประสบการณ์ ภาพถ่าย ภาพวาด เพลง บทกวี การพูดคุย ฯลฯ

5. บทบาทหน้าที่ของเรื่องเล่า

ในช่วงแรกจะเน้นที่การให้ข้อมูลเพื่อสร้างความเข้าใจ สร้างความตระหนักถึงความสำคัญของป่าแม่วงก์ กระตุกให้หยุดคิด และแสดงทัศนคติผ่านแพลตฟอร์มสื่อต่าง ๆ ของมูลนิธิสืบนาคะเสถียร รวมถึงแพลตฟอร์มสื่อในนามศศิน เฉลิมลาภ เลขาธิการมูลนิธิสืบนาคะเสถียรด้วย แต่ในช่วงของการรณรงค์ครั้งใหญ่ ศศิน เฉลิมลาภ มองเห็นว่า การสื่อสารเพียงข้อมูลไม่สามารถเข้าถึงคนทั่วไป หรือสร้างพลังได้มากนัก เมื่อเทียบกับการใช้ภาพและการเล่าเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคน จึงมีการใช้สื่อเพื่อกระตุ้นอารมณ์ ความรู้สึก และโน้มน้าวเชิญชวนให้เข้าร่วมกิจกรรมของมูลนิธิมากขึ้น (ศศิน เฉลิมลาภ, 2557)

6. กลวิธีที่ใช้ในการเล่าเรื่อง

การเล่าเรื่องเพื่อคัดค้านโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์นี้ ใช้กลวิธีหลักคือ การสร้างตัวละครพระเอก ผู้ร้ายอย่างชัดเจน (เพียงแต่ไม่ได้มีเรื่องเล่าแบบละครเจ้าอารมณ์) ผู้คนจำนวนมากที่ออกมาร่วมแสดงพลัง มอง ศศิน เฉลิมลาภ เป็นพระเอก ผู้ปกป้องผืนป่า ยอมเหนื่อย อุทิศร่างกาย

แรงใจ ต่อสู้กับผู้มีอิทธิพล ส่วนกลุ่มหรือบุคคลที่ถูกมองว่าเป็นผู้ร้าย ก็คือ รัฐบาล อันเกิดจากความไม่เชื่อมั่นในรัฐบาล และโดยเฉพาะเมื่อนายปลอด ประสพ สุรัสวดี ซึ่งดำรงตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น ออกมาให้สัมภาษณ์สนับสนุนการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์ในเดือนกันยายน 2556 ว่า “ป่าสร้างได้ สัตว์ป่าสร้างได้ แต่ถ้าน้ำท่วม ไม่มีคนไทย ประเทศก็อยู่ไม่ได้ รัฐบาลตัดสินใจแล้ว คือ สร้างเขื่อนแม่วงก์ ไม่มีเปลี่ยนใจ” ซึ่งแตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากคำให้สัมภาษณ์เมื่อคราวดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมป่าไม้ในปี 2542 ที่ยืนยันไม่อนุญาตให้สร้างเขื่อนในป่าแม่วงก์ เพื่อรักษาผืนป่าไว้ การออกมาให้สัมภาษณ์ดังกล่าวจึงยิ่งผลักดันให้ชนชั้นกลางในเมืองออกมา ร่วมสนับสนุนนายศศิธร เฉลิมลาภ และมูลนิธิสืบนาคะเสถียร

“ผมว่า สิ่งสำคัญในการสื่อสารเรื่องนี้ คือ มันต้องมีตัวร้าย นะครับ ทำให้เรารู้สึกว่า อย่างเขื่อนแม่วงก์ อันนี้ พุดตรง ๆ นะ มันมีผู้ร้าย ก็คือ พรรคการเมือง พวกนักการเมือง”

สิทธิศักดิ์ จุลชาติ (สัมภาษณ์, 7 มกราคม 2559)

อาสาสมัครกลุ่ม Green Move Thailand

นอกจากนี้ยังใช้กลวิธีสร้างความรู้สึกใกล้ชิดจากการจัดกิจกรรมใน โลกกายภาพ และการสื่อสารผ่านเฟซบุ๊กให้ติดตามอย่างต่อเนื่อง รวมไปถึง การใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น รอยประทับฝ่ามือที่สื่อถึงการหยุดหรือห้าม และ หน้ากากเสือสื่อถึงชีวิตเสือโคร่งในพื้นที่ป่าแม่วงก์ เป็นต้น

7. กลุ่มเป้าหมาย

การสื่อสารครั้งนี้ ศศิน เฉลิมลาภ และมูลนิธิสืบนาคะเสถียร ตัดสินใจเน้นไปที่ชนชั้นกลางในเมือง เนื่องจากมองว่าเป็นกลุ่มที่มีพลังในการผลักดันเชิงนโยบาย และใกล้ภาครัฐมากกว่ากลุ่มคนในพื้นที่

“อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ มันเป็นสมบัติสาธารณะ ซึ่งคนที่จะรู้สึกกับคำว่าอุทยานแห่งชาติ กลุ่มเป้าหมายของการรณรงค์ก็คือชนชั้นกลางอยู่แล้ว อย่างชาวบ้านปากมูล บ่อนอก บ้านกรูด ท่อฟ้าจะนะ ที่เป็นเครือข่ายที่เรา รู้จัก เขาเป็นระดับท้องถิ่นที่ต้องปกป้องทรัพยากรของบ้านเขาอยู่แล้ว แต่การปกป้องป่าที่ไม่มีคน ไม่มีชุมชนแบบนี้ กลุ่มเป้าหมายก็คือกลุ่มชนชั้นกลาง กลุ่มคนที่จะมาอนุรักษ์ก็คือกลุ่มที่เขาพ้นจากภาวะของการหาอยู่หากิน หาเข้ากินค่าอยู่แล้ว เขาถึงมามองงานสาธารณะ” (ศศิน เฉลิมลาภ, 2557)

8. กลยุทธ์การสร้างสรรค์เรื่องเล่าแบบทรานส์มีเดีย

การสื่อสารเพื่อคัดค้านโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์ในอดีต จะเน้นไปที่การให้ข้อมูลเชิงลึกที่มีรายละเอียดซับซ้อน และใช้การเล่าเรื่องเดียวกันผ่านหลายแพลตฟอร์มสื่อ แต่ในช่วงของกิจกรรมการเดินเท้า 13 วันแม่วงก์-กรุงเทพฯ ได้มีการออกแบบเรื่องเล่าที่แตกต่างกันในแต่ละแพลตฟอร์มมากขึ้น โดยสื่อทั้งหมดชี้ทางไปที่กิจกรรมการเดินเท้า และระหว่างการเดินเท้า ก็ใช้เฟสบุ๊กแฟนเพจ “Sasin Chalermjar” เป็นแพลตฟอร์มรายงานสด และบันทึกเรื่องราวระหว่างการเดินทาง ส่วนแพลตฟอร์มสื่ออื่น ๆ เป็นเพียงการใช้เสริมที่ไม่มีบทบาทมากนัก แต่ที่น่าสนใจ คือ มีเรื่องเล่ามากมายจากกลุ่มอาสาสมัครอื่น ๆ ที่เข้ามาขยายและต่อยอดเรื่องเล่าเดิมด้วย

หากพิจารณาการใช้แพลตฟอร์มสื่อเพื่อเล่าเรื่องดังกล่าว จะเห็นได้ว่ามีคุณลักษณะของการเล่าเรื่องแบบทรานส์มีเดียที่ชัดเจน ซึ่งมีใช้เพียงสื่อที่ออกแบบโดยเจ้าของกิจกรรม แต่ยังส่งผลให้บุคคลทั่วไปกลายเป็นผู้ร่วมเล่าเรื่อง (Prosumer) ได้อีกด้วย

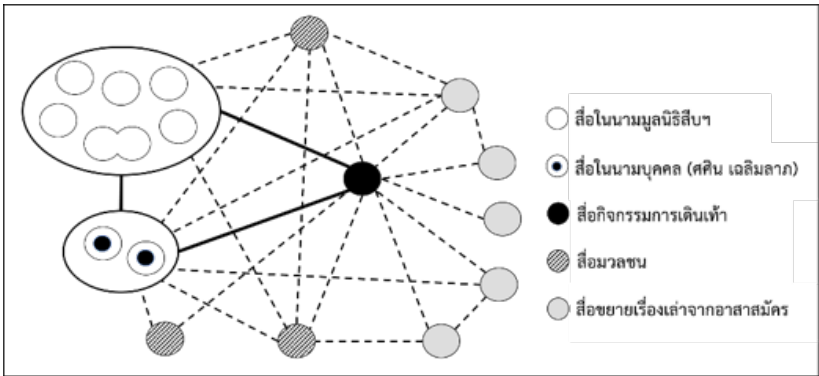
การสื่อสารเพื่อคัดค้านโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์ ใช้แพลตฟอร์มสื่อต่างๆ ของมูลนิธิสืบนาคะเสถียร และศศิน เฉลิมลาภมุ่งไปสู่แพลตฟอร์มสื่อกิจกรรมหลักคือการเดินเท้าแม่วงก์ - กรุงเทพฯ ซึ่งสามารถนำไปสู่การขยายเรื่องเล่าของอาสาสมัครต่างๆ ได้ ทั้งนี้ โดยมีสื่อมวลชนกระแสหลักเป็นตัวสนับสนุนให้เรื่องเล่านี้ถูกขยายไปสู่สาธารณชนได้มากขึ้น อย่างไรก็ตามแม้ว่ากิจกรรมการเดินเท้าจะมีช่วงเวลาดำเนินกิจกรรมที่ชัดเจน แต่สำหรับสื่ออื่น ๆ ผู้ใช้สื่อสามารถเข้าถึงได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีลำดับของการใช้สื่อ ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องเล่า ประกอบด้วย

1) สื่อในนามมูลนิธิสืบนาคะเสถียร และสื่อในนามบุคคล (ศศิน เฉลิมลาภ) มีความเชื่อมโยงประสานข้อมูลกัน ชี้ทางซึ่งกันและกัน

2) สื่อกิจกรรมการเดินเท้าแม่วงก์ - กรุงเทพฯ คือศูนย์กลางของเรื่องเล่าในกรณีนี้ เรื่องเล่าต่าง ๆ ทั้งในนามมูลนิธิสืบนาคะเสถียร และในนามศศิน เฉลิมลาภ ส่งผลให้ผู้คนออกจากโลกออนไลน์ มาสู่การแสดงพลังในโลกจริงทางกายภาพ

3) สื่อมวลชน ช่วยนำเสนอเรื่องเล่าทั้งที่มาจากสื่อขององค์กร และสื่อของศศิน เฉลิมลาภ ทั้งก่อน ระหว่าง และหลังกิจกรรมการเดินเท้า ทั้งนี้ สื่อมวลชนยังเล่าเรื่องที่ส่งผลต่อกันอีกด้วย ทำให้เรื่องเล่าถูกขยายในแนวกว้างมากขึ้น

4) สื่อของกลุ่มอาสาสมัคร มีทั้งก่อน ระหว่าง และหลังกิจกรรมเดินเท้า อาสาสมัครบางคน ค้นคว้าและขยายเรื่องเล่าจากสื่อองค์กร สื่อบุคคล สื่อมวลชน รวมทั้งสื่อจากอาสาสมัครด้วยกัน เพื่อนำไปสู่เรื่องเล่าของตนเอง ด้วย สื่ออาสาสมัครทั้งหลายนี้ล้วนเชื่อมโยงกับกิจกรรมการเดินเท้าทั้งสิ้น แม้บางคนไม่ได้ออกมาทำกิจกรรมในโลกกายภาพ แต่ก็ได้รับพลังเรื่องเล่าจากกิจกรรม และกระตุ้นให้พวกเขาช่วยเล่าเรื่องเพิ่มเติมต่อเนื่องไป

แผนภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ของเรื่องเล่าแบบทรานส์มีเดียเพื่อต่อต้านเขื่อนแม่วงก์

หากพิจารณาโดยใช้หลักการเล่าเรื่องแบบทรานส์มีเดีย 7 ประการของ Jenkins (2009) มาเป็นกรอบพิจารณาการเล่าเรื่องเพื่อคัดค้านโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์ จะปรากฏผลดังนี้

1) Spreadability vs. Drillability : เรื่องเล่าใหญ่ในการคัดค้านเขื่อนแม่วงก์ สามารถถูกนำเสนอได้ทั้งแนวนอนและแนวลึก คือ เชื้อต่อการแบ่งเป็นเรื่องเล่าย่อยแพร่กระจายในหลายสื่อ และแต่ละเรื่องเล่าก็กระตุ้นให้ผู้ใช้สื่อใช้เวลาอยู่กับเรื่องเล่านั้นในเชิงลึกได้

2) Continuity vs. Multiplicity : มีการออกแบบให้ผู้ใช้สื่อติดตามเหตุการณ์อย่างต่อเนื่องในช่วงก่อนและระหว่างกิจกรรมเดินเท้า 13 วันแม่วงก์-กรุงเทพฯ แต่หลังกิจกรรมการเดินเท้า การแพร่กระจายเรื่องเล่ากลับชะงักไป ไม่ต่อเนื่อง ส่วนคุณสมบัติการกระตุ้นให้ผู้ใช้สื่อเสาะแสวงหาเรื่องเล่าใหม่จากสื่ออื่น ๆ เพิ่มเติมนั้น ผู้เขียนพบว่า อาจจะมีการชี้ทางหรือบอกต่อระหว่างสื่อบ้าง แต่ไม่เน้นมากนัก

3) Immersion vs. Extraction : มีความพยายามออกแบบให้ผู้รับสารรู้สึกร่วมไปกับผู้เล่าเรื่อง ทำให้ผู้รับสารใกล้ชิด รู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับประเด็น แต่ขณะเดียวกัน ก็ทำให้ผู้รับสารถอยออกมาเห็นมิติตามความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องเล่าเกี่ยวกับเขื่อนแม่วงก์ที่ได้รับกับประสบการณ์ในชีวิตของตนเอง โดยเฉพาะเรื่องน้ำท่วม

4) World Building : มีการใช้สื่อเพื่อสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับสภาพของพื้นที่ เหตุผลและความจำเป็นในการต่อต้านเขื่อนแม่วงก์

5) Seriality : ในการแบ่งเรื่องเล่าย่อยเพื่อกระจายในแต่ละแพลตฟอร์มสื่อ นั้น ผู้เขียนมองว่า ยังไม่ได้มีการออกแบบการใช้สื่อที่เป็นระบบและมองความสัมพันธ์ในภาพรวมอย่างชัดเจน ยังเป็นเพียงการใช้หลายสื่อมาประกอบกัน และบางสื่อก็ยังเป็นเรื่องเล่าที่ผลิตซ้ำ จึงยังไม่ได้ใช้ศักยภาพของแพลตฟอร์มสื่ออย่างเต็มที่นัก มีเพียงเฟสบุ๊กแฟนเพจของศศินเฉลิมลาภ และกิจกรรมการเดินเท้าเท่านั้นที่ถูกใช้อย่างเต็มที่

6) Subjectivity : ทางมูลนิธีสืบนาคะเสถียรรับรู้และตระหนักว่าบุคคลมีความแตกต่างกันในการรับรู้และเข้าถึงสื่อ แต่ในการออกแบบยังไม่ได้วิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายอย่างชัดเจน อีกทั้งการเน้นกลุ่มเป้าหมาย

เฉพาะชนชั้นกลางในเมือง ก็อาจเป็นจุดอ่อนในการสร้างความผูกพันร่วมของคนในสังคม

7) Performance : การมีกิจกรรมการเดินเท้าช่วยสร้างประสบการณ์ และกระตุ้นให้เกิดผู้ใช้สื่อเชิงรุกได้ง่าย จากเดิมที่เน้นนำเสนอข้อมูลเชิงวิชาการที่คนทั่วไปไม่สามารถร่วมแสดงออกได้มากนัก ดังนั้น ในการออกแบบสื่อเพื่อสร้างความผูกพันร่วมทางสังคม จึงจำเป็นต้องมีสื่อกิจกรรมในโลกออนไลน์ด้วย เพราะนั่นคือการแสดงพลังทางสังคมให้เห็นเป็นรูปธรรม

ผลของเรื่องเล่ากับการสร้างความผูกพันร่วมในประเด็นทางสังคม

ในการใช้สื่อเพื่อต่อต้านโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์ดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดพลังความผูกพันร่วมของคนไทยจำนวนมากอย่างเห็นได้ชัด ตั้งแต่การแชร์หรือบอกต่อข้อความ ภาพ และข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับการต่อต้านเขื่อนแม่วงก์ผ่านสื่อโซเชียลมีเดียของตนเอง การร่วมแสดงความคิดเห็นสนับสนุนในสื่อของผู้อื่นที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านเขื่อนแม่วงก์ ไปจนถึงกิจกรรมการสื่อสารที่นอกเหนือจากเนื้อหาเดิมที่ได้รับ ได้แก่ การแสวงหาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง มานำเสนอ การแต่งเพลง การแต่งบทกวี การทำป้ายผ้า การร่วมเดินเท้า และการจัดกิจกรรมพิเศษเพิ่มเติม เป็นต้น

การที่เจ้าของเรื่องตั้งต้นเน้นกลุ่มเป้าหมายไปที่ชนชั้นกลางในเมือง โดยมองว่า ป่าแม่วงก์ไม่มีชุมชนอยู่ เป็นทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนของการสร้างพลังความผูกพันร่วมของคนไทย กล่าวคือ การเน้นไปที่ชนชั้นกลางในเมือง มีจุดแข็งสำคัญที่ช่วยก่อให้เกิดแรงผลักดันสำคัญไปสู่รัฐบาล ที่สำคัญ กลุ่ม

ชนชั้นกลางในเมืองจำนวนมาก ยังมีทักษะและศักยภาพในการใช้สื่อต่าง ๆ ซึ่งนำไปสู่การเข้ามามีส่วนร่วมเป็นผู้เล่าเรื่องเพื่อขับเคลื่อนประเด็นต่อต้านเขื่อนแม่วงก์อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม การจำกัดกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวก็เป็นจุดอ่อนสำคัญที่ทำให้ไม่สามารถสร้างพลังของสังคมในการขับเคลื่อนต่อต้านเขื่อนแม่วงก์ได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากมีกระแสคัดค้านกิจกรรมของศศิน เฉลิมลาภ และแสดงออกว่าสนับสนุนการสร้างเขื่อนแม่วงก์อย่างเปิดเผย โดยเฉพาะจากคนท้องถิ่น ก่อให้เกิดกระแสความขัดแย้งในสังคม ดังนั้น แม้ว่ากิจกรรมการเดินเท้า แม่วงก์-กรุงเทพฯ ในครั้งนี้จะสร้างกระแสในหมู่ชนชั้นกลางในเมืองได้ แต่ก็ยังไม่สามารถรวมพลังของคนท้องถิ่น และผู้คนอีกมากมายในสังคมไทยได้ ทำให้รัฐบาลยังไม่ตัดสินใจยุติโครงการเขื่อนแม่วงก์อย่างถาวร เป็นเพียงการชะลอโครงการออกไปเท่านั้น

อภิปรายผล

การสื่อสารเพื่อคัดค้านโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์ ในช่วงของกิจกรรมการเดินเท้า 13 วัน แม่วงก์-กรุงเทพฯ สามารถสร้างพลังทางสังคมของภาคประชาชน ที่สอดคล้องกับค่านิยมขบวนการทางสังคมแนวใหม่ (New social movement) ได้ อย่างไรก็ตาม พลังดังกล่าวกลับไม่ยั่งยืน และหายไปในเวลาไม่นาน ซึ่งผู้เขียนวิเคราะห์ว่าสาเหตุมาจากปัจจัยสำคัญ 3 ประการ ได้แก่

1. ขาดความต่อเนื่องทางการสื่อสาร

การสื่อสารในประเด็นดังกล่าว มีกระบวนการออกแบบเรื่องเล่าที่ไม่ครบถ้วน กล่าวคือ มีเฉพาะการวิเคราะห์ชุมชน (Community analysis) การออกแบบกิจกรรม (Design and initiation) และการดำเนินกิจกรรม (Implementation) แต่ขาดการรักษาพลังให้คงอยู่ (Maintenance consolidation) การเผยแพร่เรื่องเล่าอย่างต่อเนื่องและวางแผนการทำงานที่คงทนต่อไป (Dissemination and durability) (Bracht & Rice, 2012) จึงทำให้ไม่สามารถรักษาพลังความผูกพันร่วม (Engagement) ในประเด็นการคัดค้านเขื่อนแม่วงก์ไว้ได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การสื่อสารในประเด็นดังกล่าวไม่ได้มีการออกแบบการเล่าเรื่องอย่างต่อเนื่อง ทำให้พลังความผูกพันร่วมของคนไทยในประเด็นดังกล่าวหายไป

2. แนวทางการทำงานของมูลนิธิสืบนาคะเสถียรที่ละเลยกลุ่มอาสาสมัคร

ในกรณีที่หน่วยงานภาคประชาสังคมหรือเอ็นจีโอใด ประสบความสำเร็จในการสร้างกลุ่มอาสาสมัครมาร่วมขับเคลื่อน และแสดงพลังความผูกพันร่วมกับประเด็นทางสังคมนั้นได้แล้ว สิ่งสำคัญ คือ ต้องรักษาพลังของกลุ่มบุคคลเหล่านั้นไว้ให้ได้ ไม่ใช่ละเลยหรือยุติไปเฉยๆ จนเสมือนว่าพวกเขาไม่มีคุณค่า ไม่มีความสำคัญ เพราะนั่นอาจส่งผลกระทบต่อจิตใจของบุคคลในการเข้าร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมทางสังคมอื่นๆ ตามมา ดังที่พบบทเรียนกับกลุ่มอาสาสมัครที่เข้ามาช่วยงานสื่อสารเพื่อต่อต้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์อย่าง Green Move ที่อาสาเข้ามาช่วยงานเพิ่มเติม แต่ไม่ได้รับการติดต่อจากทางมูลนิธิสืบนาคะเสถียร เนื่องจากทางมูลนิธิฯ ให้เหตุผลว่าต้องการ

ผู้ที่เข้ามาทำงานประจำอย่างเต็มที่มีมากกว่า (ตุลย์ ปิ่นแก้ว, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2558; สิตางค์ จุลชาติ, สัมภาษณ์, 7 มกราคม 2559)

3. สถานการณ์ความรุนแรงทางการเมือง

ในช่วงเดือนตุลาคม 2556 ประเทศไทยกำลังเข้าสู่ความขัดแย้งทางการเมืองสูงมาก นอกจากนี้กลุ่มคนที่เคยเข้าร่วมขับเคลื่อนประเด็นเขื่อนแม่วงก์ดังกล่าว เริ่มไม่แน่ใจในสถานการณ์ว่ามีวาระเบื้องหลังทางการเมืองหรือจะนำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมืองหรือไม่ ซึ่งนั่นเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเขื่อนแม่วงก์ในครั้งนั้นต้องยุติกิจกรรมไป (สิตางค์ จุลชาติ, สัมภาษณ์, 7 มกราคม 2559)

ดังนั้น แม้ว่ากิจกรรมการเดินเท้า แม่วงก์ - กรุงเทพฯ ครั้งนั้น จะจุดกระแสให้คนจำนวนมากออกมาแสดงพลังความผูกพันร่วมในประเด็นต่อต้านเขื่อนแม่วงก์ แต่ก็น่าเสียดายที่กระแสดังกล่าวต้องยุติลงในเวลาไม่นาน และยังไม่สามารถจุดกระแสใหม่ได้ แม้ว่าในเวลาต่อมา จะมีข่าวว่าจะนำโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์ขึ้นมาพิจารณาใหม่

นอกจากนี้ หากพิจารณาองค์ประกอบของการเล่าเรื่องในการคัดค้านโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์แล้ว ผู้เขียนพบว่า แม้จะมีคุณลักษณะที่สอดคล้องกับแนวคิดการเล่าเรื่องแบบทรานส์มีเดีย แต่ก็ยังเป็นการเล่าเรื่องแบบทรานส์มีเดียที่ไม่สมบูรณ์ เนื่องจากยังไม่ได้ออกแบบการเล่าเรื่องอย่างเป็นระบบ ที่สำคัญ คือ การร่วมสื่อสารของคนในสังคมที่เกิดขึ้นนั้น เป็นไปตามธรรมชาติ ไม่ได้มาจากการวางแผนของผู้ผลิตสื่อ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการสื่อสารดังกล่าวจะยังไม่ใช้การเล่าเรื่องแบบทรานส์มีเดียเต็มรูปแบบ และสร้างพลังทางสังคมเพียงระยะเวลาอันสั้น แต่ก็ช่วยยืนยันได้ว่าถ้านำแนวคิดการเล่าเรื่องแบบทรานส์มีเดียไปปรับใช้

ให้ดีและเป็นระบบ มีนักสื่อสารมืออาชีพมาช่วยออกแบบเรื่องเล่าและการเล่าเรื่อง ก็มีแนวโน้มที่จะทำให้คนในสังคมกลายเป็นพลเมืองที่มีความผูกพันร่วมในประเด็นทางสังคม และสามารถสร้างพลังในการเปลี่ยนแปลงสังคมได้ในที่สุด

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ. (2552). *สื่อเล็ก ๆ ที่น่าใช้ในงานพัฒนา*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

ตุลย์ ปิ่นแก้ว. ผู้ก่อตั้ง change.org ประเทศไทย. (23 ธันวาคม 2558). สัมภาษณ์

ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2543). *ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม. การประชุม
นักวิจัยโครงการพลวัตเศรษฐกิจการเมืองไทย พ.ศ.2543*. กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มรรยาท อัครจันทโชติ. (2557). การข้ามพรมแดนสื่อ (Transmedia): การข้ามพรม
เทคโนโลยีไปสู่ปรัชญาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม. *วารสาร
นิเทศศาสตร์*, 32(1), หน้า 1-18.

มานะ ตีรียาภิวัดณ์. (16 กุมภาพันธ์ 2557). บรรยายพิเศษในหัวข้อ
วารสารศาสตร์แห่งอนาคตแก่นิสิตนิเทศศาสตร์ดุสิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศศิน เฉลิมลาภ. (2557). *สถานะเดินเท้า*. กรุงเทพฯ: คมบาง.

สิตางค์ จุลชาติ. อาสาสมัครกลุ่ม Green Move Thailand. (7 มกราคม
2559). สัมภาษณ์

Beddows, E. (2012). *Consuming Transmedia: how audiences engage
with narrative across multiple story modes*. PhD Thesis
(Faculty of Life and Social Sciences), Swinburne University
of Technology, Australia.

- Bracht, N. and R. E. Rice (2012). Community Partnership Strategies in Health Communication. *Public Communication Campaigns*. Thousand Oaks: Sage.
- Graves, M. (2011). *Lost in a Transmedia Storytelling Franchise: Rethinking Transmedia Engagement*. Doctor of Philosophy, University of Kansas.
- Jenkins, H. (2003). Transmedia Storytelling. *MIT Technology Review*. Retrieved February 27, 2014, from <http://www.technologyreview.com/news/401760/transmedia-storytelling>.
- Jenkins, H. (2006). *Convergence culture: where old and new media collide*. New York: New York University Press.
- Jenkins, H. (2009). *The Revenge of the Origami Unicorn: Seven Principles of Transmedia Storytelling*. Retrieved March 11, 2014, from http://henryjenkins.org/2009/12/the_revenge_of_the_origami_uni.html
- Kinder, M. (1991). *Playing with Power in Movies, Television, and Video Games: From Muppet Babies to Teenage Mutant Ninja Turtles*. California: University of California Press.
- Martens, M. (2011). Transmedia teens: Affect, immaterial labor, and user-generated content. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*. 17(10), pp.49-68.

Russell, C. A. and C. P. Puto (1999). Rethinking Television Audience Measures: An Exploration into the Construct of Audience Connectedness. *Marketing Letters*, 10(4), pp.387-401.

Bibliography

Beddows, E. (2012). *Consuming Transmedia: how audiences engage with narrative across multiple story modes*. PhD Thesis (Faculty of Life and Social Sciences), Swinburne University of Technology, Australia.

Bracht, N. and R. E. Rice (2012). Community Partnership Strategies in Health Communication. *Public Communication Campaigns*. Thousand Oaks: Sage.

Graves, M. (2011). *Lost in a Transmedia Storytelling Franchise: Rethinking Transmedia Engagement*. Doctor of Philosophy, University of Kansas.

Jenkins, H. (2003). Transmedia Storytelling. *MIT Technology Review*. Retrieved Febuary 27, 2014, from <http://www.technologyreview.com/news/401760/transmedia-storytelling>.

Jenkins, H. (2006). *Convergence culture: where old and new media collide*. New York: New York University Press.

- Jenkins, H. (2009). *The Revenge of the Origami Unicorn: Seven Principles of Transmedia Storytelling*. Retrieved March 11, 2014, from http://henryjenkins.org/2009/12/the_revenge_of_the_origami_uni.html
- Kanjana Kaewthep. (2009). *Small Media in Development Work*. Bangkok: Parbpim. (In Thai).
- Kinder, M. (1991). *Playing with Power in Movies, Television, and Video Games: From Muppet Babies to Teenage Mutant Ninja Turtles*. California: University of California Press.
- Mana Treerayapiwat. (February 16, 2014). Special lecture on the future of journalism for PhD students in Faculty of Communication arts, Chulalongkorn University. (In Thai).
- Martens, M. (2011). Transmedia teens: Affect, immaterial labor, and user-generated content. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*. 17(10), pp.49-68.
- Munyat Akarachantachote. (2014). Transmedia: look beyond media technology and focus on the philosophy of participatory communication. *Journal of Communication Arts*, 32(1), pp.1-18. (In Thai).
- Pasuk Phongpaichit. (2000). Social Movement. *The Researcher Meeting in Thailand's Dynamic Political Economy in 2000*. Bangkok: Chulalongkorn University. (In Thai).

- Russell, C. A. and C. P. Puto (1999). Rethinking Television Audience Measures: An Exploration into the Construct of Audience Connectedness. *Marketing Letters*, 10(4), pp.387-401.
- Sasin Chalermklarp. (2014). *Status on Walking*. Bangkok: Combang. (In Thai).
- Sitang Chulajata. Volunteer for Green Move Thailand. (January 7, 2016). Personal interview. (In Thai).
- Tul Pinkaew. Founder of change.org Thailand. (December 23, 2015). Personal interview. (In Thai).